

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2021 – Volume 30, Issue 4, pp. 13–19
<http://doi.org/10.18352/jsi.702>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Kwaliteit en het associate lectoraat Capabilities in Zorg
en Welzijn aan de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

Daarnaast werkt ze als senior onderzoeker bij Disability
Studies. E-mail: annica.brummel@han.nl

Robin Smits is ervaringsdeskundige bij het leeratelier
Betekenisvol Contact in de Wijk en het leeratelier
Jongeren, Inclusie en Participatie vanuit de Werkplaats
Sociaal Domein Arnhem en Nijmegen.

E-mail: Robin.Smits@han.nl

Annica Brummel is thematrekker van het leeratelier
Betekenisvol Contact in de Wijk vanuit de Werkplaats
Sociaal Domein Arnhem en Nijmegen. Zij is senior
onderzoeker bij het lectoraat Versterken van Sociale

Correspondence to: Annica Brummel

E-mail: annica.brummel@han.nl

Category: IWO

ANNICA
BRUMMEL,
ROBIN SMITS

DE BETEKENIS VAN SOCIALE INFRASTRUCTUUR

Plekken spelen een belangrijke rol in het mogelijk maken van sociale interacties, zoals wijkcentra, sportvelden, horeca of parken. Het vergroten van sociale netwerken vormt een belangrijk speerpunt in zowel beleid als interventies in het sociaal domein. Desondanks worden plekken nog vaak als een gegeven gezien en vindt er nauwelijks een analyse plaats op wijkniveau van plekken en de betekenis hiervan voor sociale interacties.

In deze bijdrage verkennen we of het begrip sociale infrastructuur ons verder kan helpen in het denken over plekken, aan de hand van een praktijkonderzoek en enkele theoretische reflecties. Naar aanleiding van een opiniestuk dat Movisie publiceerde in augustus 2020 (Engbertsen Repetur, Veldboer, & Jager-Vreugdenhil, 2020) bestelden we het boek *Palaces for the People* van Eric Klinenberg (2018), waarin hij op dat begrip ingaat. Eerder waren we Klinenberg al tegengekomen in het werk van Wolff en De-Shalit (2007), waarin zij het werk van Klinenberg als onderbouwing gebruiken om sociale verbanden te zien als zogenaamde *fertile functionings*. Fertile functionings zijn omstandigheden die clusterings in achterstanden kunnen doorbreken en zijn daarmee vanuit

DE BETEKENIS VAN SOCIALE INFRASTRUCTUUR

bijvoorbeeld beleidsperspectief de moeite waard om op in te zetten. In het eerdere werk van Klinenberg (2002) over de hittegolf, die Chicago in 1995 trof, stelt hij in het denken vanuit sociale infrastructuur een aantal vrij gangbare uitgangspunten ter discussie. We gaan er nog te vaak vanuit dat sociale verbanden in kwetsbare buurten slechter zijn dan in minder kwetsbare buurten. Klinenberg laat zien dat niet het soort buurt of sociale klasse doorslaggevend was bij het overleven van de hittegolf, maar de mate van sociale infrastructuur.

Fysieke plekken dus als conditie voor sociale interacties. Maar krijgt deze gedachte wel voldoende aandacht in het sociaal domein, zowel in de praktijk, beleid als in onderzoek? Hieronder volgt een verslag van de zoektocht vanuit het leeratelier Betekenisvol Contact in de Wijk, dat onderdeel is van de Werkplaats Sociaal Domein Arnhem en Nijmegen, naar het concept sociale infrastructuur. Na een korte theoretische introductie van het concept staan we stil bij empirische toepassingen, gevolgd door een reflectie op de meerwaarde voor praktijk, beleid en theorie.

SOCIALE INFRASTRUCTUUR

Sociale infrastructuur heeft betrekking op fysieke plekken die bepalend zijn voor de manier waarop sociale verbindingen tot stand komen. Waar sociaal kapitaal zich richt op sociale relaties en gemeenschappen, gaat sociale infrastructuur over de fysieke factoren die bepalen of en hoe sociaal kapitaal zich ontwikkelt (Klinenberg, 2018, p. 5). Klinenberg geeft verschillende voorbeelden van sociale infrastructuur zoals bibliotheken, scholen, winkels, parken, horeca, moestuinen, sportclubs, bewonersinitiatieven, kerken, maar ook bijvoorbeeld de metro. De intensiteit van deze sociale verbindingen verschilt per plek. Zowel de voetbalclub als de metro hebben een belangrijke functie in het verbinden van mensen uit verschillende sociale klassen, maar in een voetbalteam ontstaan vaker sterkere verbindingen zoals vriendschappen, terwijl in de metro vooral vluchtige ontmoetingen plaatsvinden.

Fysieke plekken hoeven op zichzelf nog niet bij te dragen aan sociale verbindingen die voor iedereen van waarde zijn. Het kan bijvoorbeeld zijn dat mensen zich niet identificeren met een plek, omdat ze die plek associëren met een specifieke doelgroep waar ze zelf niet toe behoren. In het proefschrift van auteur Annica Brummel (2017) zijn daar voorbeelden van gevonden:

R1: Ja, het is hier gewoon echt saai. Het is gewoon een woonerf, (...) en je hebt dan een goede voorziening op gebied van huisartsen, tandartsen, gezondheidsinstellingen. (...) Die heb je, en scholen et cetera, maar als je het hebt over een stukje sociaal en, en cultureel en, en

kunst of wat dan ook, dat is gewoon echt niet. (...) Er is wel het een en ander, maar dan zie ik mezelf gewoon al liggen op een yogamatje in een of ander wijkcentrumje met een stel oude wijven, nou, dan knap ik al helemaal af. Snap je wat ik bedoel?

(Brummel, 2017, p. 137, 138)

Er kan ook sprake zijn van stigma ten aanzien van bepaalde groepen mensen zoals mensen met een beperking, waardoor deze personen zich niet welkom of ongemakkelijk voelen bij de activiteiten die georganiseerd worden.

Want je loopt niet graag te koop met je handicap, een gemiddeld iemand niet. Ik heb er zelf geen problemen mee, maar ik weet dat heel veel mensen gewoon niet graag bekend staan als iemand die een psychische kwetsbaarheid heeft en als je dan in je wijkcentrum als kwetsbare burger komt zo van nou dat is Pietje, die mankeert wat aan zijn hoofd, weet je wel.

(Brummel, 2017, p. 120)

Klinenberg geeft aan dat er meer nodig is dan alleen de fysieke plekken om sociale verbindingen tot stand te brengen. In hoofdstuk twee van *Palaces for the People* beschrijft hij hoe sociale verbindingen tot stand komen in verschillende Amerikaanse bibliotheken die hij bezoekt. De bibliotheek is een van de favoriete voorbeelden van wat Klinenberg *robuuste* sociale infrastructuur noemt, waarbij het niet alleen om de plek gaat, maar ook om de laagdrempeligheid, de diversiteit van het aanbod en de rol van het personeel. De medewerkers van de bibliotheek staan open voor iedereen, ook mensen die niet overal welkom zijn zoals daklozen. De bibliotheken organiseren diverse activiteiten, zoals huiswerkbegeleiding, voorleesactiviteiten of een tafel waar je kranten in verschillende talen kunt lezen, waardoor ze aansluiten bij een breed publiek. Tijdens deze activiteiten helpen medewerkers om verbindingen te leggen tussen mensen, waardoor nieuwe contacten ontstaan, die soms ook buiten de bibliotheek van betekenis zijn. Klinenberg geeft daarmee al een goede eerste aanzet voor randvoorwaarden waaronder sociale infrastructuur een positieve impact kan hebben op sociale verbindingen.

Naast de bibliotheken gaat Klinenberg in op andere voorbeelden, zoals scholen, moestuinen, parken en sportaccommodaties. Hij beschrijft deze plekken steeds vanuit maatschappelijke thema's, zoals veilige woonomgeving, gezondheid, toegang tot onderwijs of klimaatverandering. Hij laat daarmee zien dat de plekken niet alleen een intrinsieke, maar ook een instrumentele waarde hebben. Relatief kleine ingrepen in de fysieke omgeving, zoals het opknappen van gebouwen of de herinrichten braakliggend terrein tot parken of moestuinen, hebben bijvoorbeeld een grote

DE BETEKENIS VAN SOCIALE INFRASTRUCTUUR

impact op de afname van criminaliteit. Volgens Klinenberg kunnen plaatsgebonden interventies succesvoller zijn dan persoonsgerichte aanpakken en het inzetten van sociaal werkers.

Deze gedachtegang is de moeite waard om verder te verkennen. Inmiddels zijn we doordrongen van het belang van sociale netwerken en de visie dat deze een positieve impact hebben op bijvoorbeeld gezondheid. Er is in het sociaal domein veel aandacht voor sociale netwerken en informele groepen, maar er is nog relatief weinig aandacht voor fysieke en materiële condities als randvoorwaarde voor sociale verbindingen en participatie. Daarnaast biedt juist die instrumentele waarde van sociale infrastructuur ten aanzien van diverse maatschappelijke vraagstukken een aardige lijn om verder te verkennen: onder welke omstandigheden kunnen we sociale infrastructuur zien als *fertile functioning*?

SOCIALE INFRASTRUCTUUR IN ONDERZOEK

De afgelopen maanden hebben wij een door ZonMw gesubsidieerd onderzoek uitgevoerd in het kader van zicht op het brede begrip 'mensen met verward gedrag' in de gemeenten Heumen en Beuningen. Naast meer inzicht vanuit kwantitatieve data, hebben we ervaringen van inwoners opgehaald met behulp van een op de Capability Approach gebaseerd gespreksinstrument. We vroegen daarbij wat mensen waardevol vinden in hun leven en welke betekenis de wijk voor hen had. Hierbij ging het onder andere over fysieke plekken in de wijk. Bij de werving van respondenten liepen we er tegenaan dat we niet op de 'traditionele plekken' konden werven zoals buurtcentra, vanwege de coronamaatregelen. De onderzoekers hebben vervolgens in diverse gesprekken met gemeenteambtenaren, sociaal werkers, sleutelfiguren en lokale ondernemers verkend wat waardevolle plekken waren waar mensen in kwetsbare omstandigheden graag komen. We kwamen uit bij een vlaaienwinkel en een ijsalon in het dorp en op beide plekken speelde de eigenaar een belangrijke rol in het scheppen van een sfeer waarin bezoekers zich welkom voelen, vergelijkbaar met de rol die de medewerkers van de bibliotheek hadden in de verhalen van Klinenberg.

Wat de vlaaienwinkel en de ijsalon gemeen hebben, is dat dit niet plekken zijn waar je als sociaal werker als eerste aan denkt om mensen op te zoeken of naar door te verwijzen. Precies dat punt benoemt auteur en ervaringsdeskundige Robin Smits als een blinde vlek van sociaal werkers en mede daarom spreekt het begrip sociale infrastructuur hem aan:

Iedereen doet wel een beetje sociaal werk, niet alleen de sociaal werkers. Denk aan vrijwilligers in de voetbalkantine of winkeliers. Wat kun je daarvan leren als sociaal werker? Het start met

oprecht aansluiten waar de ander interesse in heeft. Wat is de hobby van iemand? Waar voert die persoon deze hobby uit?

In zijn eigen zoektocht om weer mee te kunnen doen in de samenleving vormde een spellenwinkel buiten zijn eigen wijk een betekenisvolle plek; om zich welkom te voelen, om invulling te geven aan de dag en om contacten te leggen. Voor het achterhalen van deze plekken is het van belang om te vragen naar het verhaal van iemand en niet te starten met de hulpvraag. In het verhaal van mensen zitten aanknopingspunten over de context en wat iemand waardevol vindt. En misschien ligt dat wel buiten de scope van de sociale kaart waar de sociaal werker mee bekend is.

De zoektocht in het Heumense en Beuningse onderzoek en het ervaringsverhaal van Robin inspireerden ons om het concept sociale infrastructuur methodisch verder te verkennen vanuit het leeratelier Betekenisvol Contact in de Wijk. Sociale infrastructuur sluit aan bij vragen die opbouwwerkers in de regio hebben over de rol van betekenisvolle plekken bij doorbreken van eenzaamheid. In het najaar van 2021 brengen we in vier verschillende gemeenten in de regio Nijmegen betekenisvolle plekken in de wijk in kaart, vanuit het perspectief van wijkbewoners. We zijn benieuwd welke sociale infrastructuur er is in de wijk, wie daar gebruik van maken en wat voor soort contacten daar ontstaan. Ook kijken we naar plekken die verdwenen zijn of gemist worden, als eerste stap om te komen naar een gebiedsgericht overzicht van de kwaliteit en toegankelijkheid van sociale infrastructuur.

BETEKENIS VOOR HET SOCIALE DOMEIN

Sociale infrastructuur kan op verschillende manieren van betekenis zijn voor het sociaal domein. Als we fysieke plekken gaan zien als belangrijke randvoorwaarde voor het ontstaan en in stand houden van sociale verbindingen, dan betekent het dat de focus in het handelen van sociaal werkers verlegd dient te worden. Het is niet zo dat sociaal werkers zich op dit moment niet bewust zijn van het belang van plekken zoals een buurtcentrum of een moestuin. Maar de aandacht gaat nu nog regelmatig naar die paar plekken waar de sociaal werker naar doorverwijst of waar activiteiten georganiseerd worden. Het is de vraag of sociaal werkers een breed perspectief hebben op sociale infrastructuur. Staan de vlaaienwinkel, de ijssalon of de spellenwinkel wel op het netvlies van de sociaal werker? Het denken vanuit sociale infrastructuur en de betekenis van deze plekken voor personen kan sociaal werkers helpen om sociale interventies beter vorm te geven vanuit het perspectief van mensen zelf en wat zij waardevol vinden.

DE BETEKENIS VAN SOCIALE INFRASTRUCTUUR

Tegelijkertijd biedt het concept sociale infrastructuur de mogelijkheid om naar de omgeving of context te kijken. Welke sociale infrastructuur is er in een bepaald gebied zoals een wijk of dorp aanwezig en wat is de kwaliteit hiervan? We zien nu nog vaak dat sociale infrastructuur meer als een gegeven wordt beschouwd. Door een analyse te maken van de kwaliteit van sociale infrastructuur, waarbij je onder andere kijkt naar het aantal plekken, het bereik en de toegankelijkheid van deze plekken, kun je iets zeggen over de randvoorwaarden voor sociale interacties. Deze kennis is bijvoorbeeld waardevol bij het maken van beleid voor de sociale basis.

Naast het denken vanuit kwaliteit van sociale infrastructuur is de instrumentele waarde van sociale infrastructuur de moeite waard om beleidsmatig verder door te ontwikkelen. We zien dat dat nu al regelmatig gebeurt bij grote infrastructurele projecten, zoals bij het project Ruimte voor de Rivier in Nijmegen waar bij de inrichting van de nieuwe nevengeul van de Waal is gedacht aan recreatieve mogelijkheden en het stimuleren van ontmoeting. Op wijkniveau zien we dat dit op deelterreinen gebeurt, maar kennis over sociale infrastructuur en de betekenis voor verschillende groepen bewoners is versnipperd, net als de verschillende beleidsterreinen op lokaal niveau. De manier waarop we onze kennisinfrastructuur hebben ingericht nodigt weinig uit tot innovatieve en andersoortige interventies. Sociaal werkers worden opgeleid om vooral sociale interventies uit te voeren, waarbij ze zich laten inspireren door sociale wetenschappen die op hun beurt vooral kijken naar sociale mechanismen. Onderzoeken zoals die van Branas, Kondo, Murphy, South, Polsky, & MacDonald (2016), naar de relatie tussen fysieke ingrepen en daling in criminaliteit, kunnen een inspiratie zijn voor relatief kleine ingrepen in de fysieke omgeving, die een grote impact kunnen hebben op sociaal vlak.

In verschillende theoretische modellen en benaderingen is het denken vanuit fysieke plekken nog onderbelicht. Zoals in het Model van Sociale Kwaliteit (Lin & Herrmann, 2015) dat gaat het over de condities sociale cohesie, inclusie, empowerment en sociaaleconomische zekerheid. Fysieke plekken lijken in dit model meer gezien te worden als een gegeven, waarbij het de vraag is of ze in elk kwadrant voldoende belicht worden. Eenzelfde redenering geldt voor de Capability Approach (Tirions, Blok, & Braber Den, 2018), waar fysieke plekken gezien kunnen worden als belemmerende of bevorderende factor. Maar bij zowel het model van Sociale Kwaliteit als de Capability Approach lijkt het vooral van het perspectief van de onderzoekers af te hangen in hoeverre ze sociale infrastructuur een plek geven. Indien we sociale infrastructuur daadwerkelijk als conditie voor sociale interacties willen beschouwen, is het nodig om op theoretisch niveau te verkennen wat de meerwaarde is van het concept sociale infrastructuur. Vanuit ons leeratelier Betekenisvol Contact in de Wijk zullen we verder kritisch doordenken wat een adequate opvatting

van fysieke plekken in beide theorieën zou kunnen zijn. En mogelijk geeft het ons een doorkijkje in de ondertitel van Klinenberg's boek (2018): *How social infrastructure can help fight inequality, polarization, and the decline of civic life*.

REFERENTIES

- Branas, C. C., Kondo, M. C., Murphy, S. M., South, E. C., Polsky, D., & MacDonald, J. M. (2016). Urban blight remediation as a cost-beneficial solution to firearm violence. *American Journal of Public Health*, 106(12), 2158–2164.
- Brummel, A. (2017). *Sociale verbinding in de wijk. Mogelijkheden voor sociale inclusie van wijkbewoners met een lichte verstandelijke beperking of psychische aandoening* (Proefschrift Radboud Universiteit, Nijmegen). Delft: Eburon.
- Engbertsen, R., Repetur, L., Veldboer, L., & Jager-Vreugdenhil, M. (2020, 3 augustus). *Investeer in paleizen voor gewone mensen*. Geraadpleegd op 15-09-2021, van: <https://www.movisie.nl/artikel/investeer-paleizen-gewone-mensen>
- Klinenberg, E. (2002). *Heatwave. A social autopsy of disaster in Chicago*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Klinenberg, E. (2018). *Palaces for the People. How social infrastructure can help fight inequality, polarization, and the decline of civic life*. New York: Crown.
- Lin, K. & Herrmann, P. (Eds.). (2015). *Social Quality Theory. A new perspective on Social Development*. New York: Berghahn Books.
- Tirions, M., Blok, W., & Braber Den, C. (Eds.). (2018). *De capabilitybenadering in het sociaal domein. Een praktijkgerichte kennismaking*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Wolff, J. & De-Shalit, A. (2007). *Disadvantage*. Oxford: University Press.